

նել զորոնք օդը փոթորկալից և ծովը խռովեալ եղած ժամանակ կը գործածեն նաւակոծելոց օգնութեան հասնելու համար: Այս նաւակները զլանաձև ձգական խիժէ խողովակներէ կը ձեանան, որոց երկու ծայրերը սուր կը վերջանայ: Այս խողովակները առագաստի կտաւով գոցուած են. և իրենց երկու եզերաց վրայ փայտեայ թեթև կամուրջներ կան, չուաններով իրարու հետ կցած: Եւ այս կամուրջները կը ձեացընեն թիավարաց նստարանը և նաւակին եզերքը:

Այս կերպով շինուած նաւակաց յատկութիւնն է սաստիկ թեթևութիւն և ձգականութիւն, անոր համար դժուարաւ կը շրջին:

Բարոյական և քաղաքական տնտեսություն:

(Տես երես 307:)

Վարկ, Դրամատեղան (Banque) և Թղթադրամ:

Պէտք է իրաց իսկական աժէքն և անոնց տրուելիք գինը զանազանել, ինչպէս է նաև իսկական սղութիւնն ու աժութիւնն ու առերևոյթ սղութիւնն ու աժնութիւնն: Սղութիւնն իրական է մինչդեռ քիչ ապրանք կայ, ինչպէս կը պատահի ձախորդ հնձոց առիթով. իսկ աժնութիւնն իրական է երբ շատ քանակով ապրանք կը գտնուին, ինչպէս կ'ըլլայ առատ հնձոց առիթով: Ընդհակառակն՝ իրաց աժնութիւնը կամ սղութիւնը սոսկ առերևոյթ են երբ դրամոյ առատ կամ սակաւագիւտ ըլլալէն կը կախուին: Ան առեն ըսել կ'ըլլայ սոսկ՝ որ աւելի կամ նուազ ստակ տալու է այն բաները ձեռք բերելու համար:

Իսկ եթէ ապրանք շատ սուղ չեն՝ այսինքն եթէ քիչ ստակ պէտք է տալ

զանոնք ստանալու համար՝ ըսել է թէ դրամը սակաւագիւտ է. այսպէս ըլլալուն պէս՝ ալ դժուար չըլլար զանոնք ձեռք բերելը: Եթէ ընդհակառակն ապրանք աւելի կը սուղնան, այսինքն՝ եթէ շատ դրամ պէտք է տալ զանոնք ունենալու համար, ըսել է թէ դրամը շատցած է, և ան առեն դժուարութիւն չըլլար զանոնք ստանալու. և քանի մը տարի է որ այսպէս հանդիպեցաւ:

— Սակայն դրամոյ աժէքին մէջ այս փոփոխութեց ազդեցութիւնները ինձի կ'երևայ թէ անճահութիւններ ունի. օրինակ իմն, երբ երկրի մը մէջ ստակին աժէքը՝ առատ ըլլալուն համար, կը նուազի, գործաւորք պէտք է որ աւելի թշուառ ըլլան, ամեն բան սուղ գնելուն:

— Իրացընէ այս բանս կրնայ պատահիլ, վրայ բերաւ Տիւրքի, եթէ ամենայն վաճառուց գիններուն շատնալը մէկէն ըլլար, և ոչ փոխադարձ նաև իրենց ռոճիկքն ալ աւելնային: Բայց դրամոյ մեծապէս շատնալուն պատճառաւ ամենայն իրաց գնոյն աւելնալը ոչ երբեք յանկարծ հանդիպելով, ռոճիկք իսկոյն կը հաւասարակշիւ վաճառուց գնոյն հետ. այսպէս քանի որ Գաղղիոյ մէջ շատ գործածութեան իրաց գինը սուղցաւ, տեսաք որ մի և նոյն ժամանակ ամեն տեղ ռոճիկները բարձրացան. նաև ստոյգ է որ կենաց պիտոյից գիներէն աւելի բարձրացան թոշակաց գիները. և ամենքդ գիտէք որ այս սղութեամբ հանդերձ դիւրագոյն կ'ապրիք և թոշակաց բարձրացած ըլլալովն աւելի հանգստութիւն ունիք՝ քան ինչ որ տասնուհինգ կամ քսան տարի առաջ:

Քիչ ետքը պիտի տեսնենք որ ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ, վասն զի հասարակաց հարստութե շատնալուն հետեւանք կ'ըլլայ միշտ թոշակաց բարձրանալը:

— Բայց, ըսաւ ան առեն Սոփոն, եթէ ռոճկաց բարձրանալը գործաւորաց համար եւելօք կը հաւասարակշիւ վաճառուց գնոյն աւելնալուն հետ, այլ ոչ

նոյնպէս է նաև անոնց համար՝ որ գործաւոր չեն . ամեն բան սուղ կը գնեն :

— Իրաւ է, Սոժոն , բայց փոխադարձ աւելի սուղ կը ծախեն իրենց հասուցած ապրանքը . և նոյն իսկ՝ որովհետև հասարակաց հարստութեան շատնալովը շատ աւելի է իրենց առաջ բերածն ու ծախածը , շատ աւելի ալ կը շահին : Միթէ ստոյգ չէ որ այս սղութենէն ՚ի վեր , որուն դէմ այնչափ գանգատ կ'ըլլայ , ամենքը շատ աւելի գործ կը տեսնեն , ստակ կը շահին ու մեծապէս հանգիստ կ'ապրին :

— Այս բանս չեմ ժխտեր , պատասխանեց Սոժոն :

— Կան սակայն անձինք , պատասխանեց Տիւրրէ , որոնց համար դրամոյ աժէքին նուազիւր շահաւոր չէ . ընդհակառակն փնասակար ալ է կենաց պիտոյից գներուն սուղնալուն պատճառաւ , որ հետեանք է այնմ . ասանկ է պաշտօնէից , հասառուաց , կալուածատեարց , փոխատուաց համար , և անոնց ամենուն համար որ ժամանակէ մը ՚ի վեր հաստատուն եկամուտներ ունին : Օրինակ իմն . Տէրութեան գործակալք և ամենայն պաշտօնակալք՝ որոնց հետ դաշնադրութիւն եղած է դրամոյն շատ նալով յարգը կորսընցնելէն առաջ , ամեն տարի մի և նոյն գումարը կ'ընդունին . բայց որովհետև ընդհանուր սղութեան պատճառաւ նոյնչափ դրամով նուազ ապրանք կրնան գնել , ձախորդ դրից մէջ կը գտնուին՝ ինչուան որ դաշնադրութեամբ իրենց վճարքն ալ չաւելնայ : Հասառուք՝ որոնց վիճակը շատ անգամ նախանձելի կ'երևայ , մեծագոյն նեղութեան մէջ կը գտնուին . վասն զի կը փնասուին դրամոյն իր յարգը կորսընցնելովը՝ որ ընդհանուր հարստութեան շատնալուն հետեանք է . և որովհետև անկարելի է որ իւրք եկամուտնին կարենայ շատնալ , հասարակաց համար աղէկութիւն եղածը՝ իրենց համար տանջանաց պատճառ կ'ըլլայ : Փոխադարձաբար՝ ոսկւոյ կամ արծաթոյ սակաւագիւտ ըլլալը , որով դրամոյ աժէքը կը շատնայ և վաճառուց գինե-

րը կը նուազին՝ իրենց հանգստագոյն կեանք կը պատճառէ :

Ընդհակառակն այլք կը շահին դրամոյ աժէքին իյնալէն , որ կը պատճառի մեծագին մետաղաց շատնալէն և հասարակաց հարստութեան աճելէն . ասոնք են ուշ վճարելու պարտք ունեցող վարձակալք և ուշ վճարելու պարտքեր ունեցող ամենայն պարտապանք . որովհետև թէ առաջիններն և թէ երկրորդները՝ պարտքերնին հատուցանելով կը վճարեն միայն դաշնադրութե մէջ սահմանեալ գումարը , և արդեամբ նուազ կը վճարեն . վասն զի տուած ստակնին նոյն ատեն նուազ աժէք ունի՝ քան ինչ որ պայմանադրութե ժամանակ : Ընդհակառակն կալուածատեարք և փոխատուք թէպէտ և նոյն գումարը կ'ընդունին՝ այլ նուազ է ընդունածնին :

Հակառակը տեղի կ'ունենայ եթէ դրամոյ քիչ գտնուելովը կամ հասարակաց նեղութեամբ ստակին աժէքը շատնայ . յայտմ կը շահին փոխատուք և կալուածատեարք . վասն զի մի և նոյն գումարն ընդունելով մեծագոյն աժէք ունեցող ստակի քանակ կ'ունենան . այսմ հակառակ՝ պարտապանք , վարձաւակք , վարձակալք կորուստ կ'ընեն . վասն զի շարունակաբար մի և նոյն գումարը վճարելով մեծագոյն աժէք ունեցող ստակի քանակ կու տան : Ճշմարիտ է թէ այս պարագայիս մէջ վարձակալք և վարձաւակք չեն պակսիր իրենց կալուածատէրերէն պահանջելու նուազութիւն վճարման . այս բանս միշտ տեսանք երբ խռովութիւնք հասարակաց նեղութիւն պատճառելով ստակին աժէքը շատցուցին :

— Հիմա կը տեսնեմ , ըսաւ Վիէոլէն , թէ ինչպէս երբ դրամը կ'աւելնայ ամեն բանի գինը կ'աճի . որովհետև ամենայն որ եւելօք ստակ ունի կամ դիւրաւ եւելօք կրնայ ճարել . ուստի նաև ամենքը պատրաստ կ'ըլլան մի և նոյն նիւթոյն համար աւելի վճարելու : Ամենայն ինչ աւելի կ'աժէ , վասն զի ստանալու համար աւելի ստակ պէտք է տալ , բայց

այն ստակը նուազ կ'աժէ. բան մը փոխուած չէ:

— Թողութիւն կ'ընես, վիէտէն, երկրին համար հարստութիւնը կը շատնայ. ամեն անգամ որ իրք երկրի մը մէջ մեծ քանակով գտնուելուն պատճառաւ՝ աժէքնին կը կորսընցնեն, բարեկեցութիւնն ընդհանուր կը շատնայ. վասն զի դիւրագոյն կերպով մեր պէտքը կրնանք ճարել. այս այսպէս ըլլալով՝ դրամը սոսկ փոխանակութե՛ միջնորդ չէ, այլ ըստ ինքեան ստոյգ աժէք մ'ալ ունի, զանազան կիրառութեանց գործածուելով. ուրեմն ազգային դրամագլխոյն մասն է. արդ՝ դրամագլխոյ ամենայն աճումն՝ է աճումն հարստութեան:

Դրամագլուխը աշխատութե՛ միայն չահ բերելով՝ որչափ աւելի առատ են այնչափ ալ աշխատութիւնը կը դիւրացնեն: Դրամոյ առատութիւնն՝ աւելի ևս ձեռքէ ձեռք անցնելովը, մեծագոյն գործունէութիւն կը պատճառէ վաճառականութեան և արուեստից. եթէ ընդհակառակն դրամը ունեցողներուն պահելովը՝ վախով որ չըլլայ թէ կորսնցընեն՝ շրջան ընելէ կը դադրի, անանկ կ'ըլլայ իբրեւ թէ նուազէր. աժէքը կը շատնայ, գործերը կը ձգձգուին, ձեռնարկութիւնը և փոխանակութիւնը դժուարագոյն կ'ըլլան, և ամենայնի դինը կը նուազի. այսպէս կ'ըլլայ երբ խռովութիւններով, յուզմամբք և հասարակաց իրարանցումով առհասարակ ամենուն վստահութիւնը կը պակսի. դրամագլուխը կ'ամփոփուին, դրամք կը պահուին և գործառնութե՛ք սակաւագէպք կ'ըլլան կամ բոլորովին կը դադրին:

— Ուրեմն, ըսաւ Պէրդրան, երկրի մը մէջ ստակին քիչ շրջան ընելը ստակի պակսելէ կախումն ունի, և շատ շրջան ընելը դրամոյ շատնալէն:

— Ամենայն իրօք, Պէրդրան. ահա, ւասիկ ասոր համար է որ հասարակաց վստահութիւնը պակսեցնող ամենայն ինչ՝ մէկէն՝ ի մէկ ընդհանուր հարստութեան հարուած կ'ըլլայ: Այսմ հակա-

ռակ հասարակաց կարգաւորութիւնն ու խաղաղութիւնն կ'աւելնան՝ հարըստութեան վստահութիւն աւելցնելովը, պատճառ կ'ըլլան դրամոյ շրջան ընելուն, աշխատութե՛ք կը վերանորոգին և գործք կը կենդանանան: Վստահութիւնը մեծագոյն ազդեցութիւն մ'ալ ունի. առանց երկրին մէջ եղած դրամոյ քանակին աւելնալուն, անոր պատճառելիք արդիւնքը կ'աւելնայ:

Դրամն, ըրինք, զլիսաւորապէս օգտակար է իբրեւ միջնորդ փոխանակութեան. բայց եթէ ամեն ստացածնիս կարելի ըլլար շրջանի մէջ դնել և դրամոյ նման փոխաբերել, աշխատութիւնն ու բան հասցընելը կը դիւրանային. այսմ կը հասնինք մասամբ մը վարկով որ վստահութիւն կը շնորհէ:

Երբ մէկը որ և իցէ գործոյ մը կ'ուզէ ձեռք դարնել եթէ պէտք եղած ըստակը չունի՝ այլ ըստ բաւականի երաշխաւորութիւն ունի՝ կտրուածներովը կամ վաճառքներովը և բարի համբաւովը, այն ատեն վարկ կը ստանայ՝ այսինքն ընծայած երաշխաւորութեամբքը ձեռնարկութիւնը կատարելու հնարքը կը գտնէ. տումսակներ կամ մուրհակներ կը շինէ, որով խօսք կու տայ որոշեալ ժամանակէ մը վճարելու ստակը՝ զոր նոյն ատեն չունի. վարկով կը տրուի, վստահութե՛ք ունենալով թէ ժամադրեալ օրը պիտի կարենայ վճարել: Վարկն առաջ կու գայ հաւատարմն ունենալէն՝ հաւտալէն, և վստահութիւն ունենալ ըսել է: Իսկ վարկը շատ ընդհանուր է որչափ որ չիկարծուիր. խանութպանը անդադար համարմամբ կամ վարկով կը ծախեն շատ մը մանր մունր բաներ. գործակատարք վարկով կ'աշխատին ինչուան այն ատենը որ աշխատութե՛ք վճարքն ընդունին. տասն ուհինգօրեայ կամ ամսօրեայ գործաւորք ալ ինչուան վճարման ժամանակ վարկով կ'աշխատին. նոյն իսկ ամառ ամիս, վեց ամիս մէյմը կամ տարուէ տարի վճարք ընդունող ծառայք ալ վարկով կը ծառայեն ինչուան որ իրենց հատուցումն ընդունին:

Այս առիթներու մէջ վարկը միշտ սահմանաւոր է և պզտիկ գումարներու կը վերաբերի. բայց երբ իրը մեծաւ մեծ գործոց, վաճառականութեան և շատ ապրանք հասցրնելուն նկատմամբ է՝ վարկի օգտակարութիւնը զգալի կը մեծնան. այսու ազգային դրամագլուխը չափով մը կը շատնան, հողի վրայ և անշարժ կալուածոց վրայ հաստատուած դրամագլուխներով կամ շտեմարանաց մէջ դիզուած վաճառքներով շարժուն գործեր կը կատարուին: Վարկը վստահութեան վրայ հաստատուած ըլլալով, այսինքն ապահովնալով գործել տուող կամ փոխառու անձանց վրայ՝ որ պարտքերնին ժամուն ըստ պիտի վճարեն, այն անձանց տոմսակները ամենայն դրէրէ ստակ կ'ընդունի, առժամանակեայ շահով մը վճարման ժամանակին սպասելով. սակայն երբեմն տոմսակներն առանց շահու իսկ կ'ընդունուին, որ է տոմսակը տեսնելուն պէս և ոչ պայմանաժամ դնելով վճարելու դէպքը:

Իբրեւ հնչող ստակ չըջան ընող տոմսակը դրամաստեղանոյ տոմսակք կուշուածներն են: Դրամաստեղան կը կուշուի դրամագլուխ ունեցողաց ընկերութիւն մը, որոնք աւելի կամ նուազ մեծագոյն գումարով տոմսակներ գուրս կը հանեն, բայց միշտ ստորնագոյն՝ դրամագլուխ ձեւացնող անձանց բոլոր ունեցածէն. այս տոմսակներն հասարակաց ձեռքը չըջան կ'ընեն, և ամենքն իբրեւ ստակ կ'ընդունին վճարման վրայ վստահ ըլլալով. սակայն միշտ պէտք է որ տեսնելով վճարուին:

Ուրեմն դրամաստեղանոյ տոմսակ մը խոստումն է նոյն թուղթը տեսնելով վրայի որոշուած գումարը վճարելու. վստահութիւն ազդելու համար պէտք է ստակը ցուցնել անտուկով դրամաստեղանոյն տեղը, կամ գոնեա պաշտպան դրամատէրեր ունենալ. և որպէս զի դրամաստեղանը իր տոմսակները տեսածին պէս կարենայ վճարել՝ պէտք է որ միշտ պահծու մետաղեայ ստակ ունենայ չըջանի մէջ դրած տոմսակաց

կէսին կամ երեք մասին մէկին չափ, և մնացածը պէտք է որ հաշուէտետրակի մէջ աժէքին գումարովը նշանակուած ըլլայ:

— Բայց, ըսաւ Ժարլան, դրամաստեղանոյ մը շահը ո՞րն է՝ եթէ տոմսակաց համագումարին հաւասար պահծու դրամագլուխ պէտք է ունենալ:

— Ամենամեծ շահ կայ, Ժարլան. նախ և առաջ դրամաստեղանոյ տոմսակները շատ մեծ դիւրութիւն են հասարակաց համար: Ամենքդ ալ դիտէք թէ ինչպէս ոսկին դիւրատար է քան դարձաթ, այն չափ ծանր և տեղ բռնող չըլլալով. դրամաստեղանոյ տոմսակը քան զոսկի ևս դիւրատար են, վասն զի առանց նեղութեան շատ մը գումար վրանիս կրնանք կրել և շուտով վճարմունքնիս հատուցանել. բաց ասկէ, ազգային դրամագլուխը կը շատցնեն: Զոր օրինակ. ենթադրեցէք դրամաստեղան մը Գաղղիոյ դրամաստեղանոյն նման, որ 600 միլիոն տոմսակ ունենայ չըջանի մէջ, և արկելին մէջ սոսկ 300 միլիոն դրամ ունենայ. ասիկա ազգային դրամագլխոյն իբրեւ 300 միլիոն աճումն ըսել է: Արդեամբ վարկի այսպէս հասարակաց հարստութիւնը կը շատնայ:

— Բարի է այս, վրայ բերաւ Ժարլան, երբ վստահութիւն կայ. բայց եթէ դրամաստեղանը իւր տոմսակները չը վճարէ՝ աժէքնին կը կորսնցունեն և ուղող չըլլար:

— Ճշմարիտ է, Ժարլան. այս այն պարագայն է յորում ամենայն ինչ վարկէ կախումն ունի: Վարկ ըսելը՝ վստահութիւն ըսել է. եթէ վստահութիւնը կը նուազի, վարկը կ'անհետանայ և դրամաստեղանը կ'ոչնչանայ: Այս բանս կը հանդիպի երբեմն քանի մը երկիրներու մէջ ուր դրամաստեղանոյ ազատութիւն կայ, այսինքն ամեն ուղող կրնայ դրամաստեղան կանգնել: Այս դրամաստեղանը միշտ ըստ բաւականի ըզգուշութեամբ չհաստատուելով, և առաջնորդողը յանդուգն ձեռներէցութեան տալով զիրենք՝ ենթակայ կ'ըլլան սեղանաբեկութեան (banqueroute), չը-

կարենալով ժամադրեալ ատենին վճարել ստակ ընդունելու համար ներկայացած ամեն տոմսակները:

Ըստ կարելոյն խափանելու համար որ այս հասարակաց չարիքը չպատահի, շատ երկիրներու մէջ օրէնքը զանազան պարտաւորութիւններ կը դնէ դրամասեղանոց վրայ: Զոր օրինակ. Գաղղիոյ մէջ ուր մէկ դրամասեղան կայ միայն՝ ընդ անուամբ Գրաւաւսէ, դաւն Գաղղիոյ, կանխաւ նշանակած պարտաւորութեանց հետ պէտք է որ ամեն տասնուհինգ օր մէյմը իր վիճակը ծանուցանէ, որպէս զի ամենքն ընելիքնին դիտնան. այսու հասարակութիւնը ամիսը երկու անգամ կը դիտնայ թէ դրամասեղանը որչափ տոմսակ ունի շրջանի մէջ և որչափ մետաղ ստակ արկղի մէջ: Դրամասեղանոյն վիճակը այսպէս հասարակաց ծանուցանելը հասկըցնել է թէ ինչ աստիճան վստահութիւն պէտք է ունենալ այնմ, և միանգամայն զաղափար տալ է գործառնութեանց ընդհանուր ընթացքին վրայ:

— Սակայն, վրայ բերաւ դարձեալ ժարլան, եթէ հասարակութիւնը դրամասեղանոյն վրայ վստահութիւն չունենայ, և ամեն տունակ ունեցողները մի և նոյն ժամանակին վճարմունքնին ուղեն, ինչ ընել կարելի է, յարկեղ շրջանի մէջ դրուած տոմսակաց միայն երրորդ մասին կամ կէսին հաւասար դրամ գտնուելով:

— Ստոյգ է, ժարլան, որ անտանելի կ'ըլլայ այդ. այսպէս իրաւցնէ կը հանդիպի երբեմն երբեմն դրամասեղանոց ազատութիւն եղած երկիրներուն մէջ. երբ այս դրամասեղանոց միոյն կամ միւսոյն տոմսակներն ունեցողները վախ կ'ունենան որ վճարմունքնին չկարենան առնուլ, կը թափին բազմութեամբ որչափ կարելի է առաջ հատուցմունքնին ընդունելու համար. դրամասեղանը անոնց ամենուն վճարելու չափ ստակ չունենալով՝ ստիպեալ է սնանկանալու. այսպէս եղած է երբեմն Անգղիոյ և Գաղղիոյ մէջ: Վաճառականական

կամ քաղաքագիտական կնճռեալ ժամանակներու մէջ երբեմն յանկարծական վախեր կը հանդիպին, որ գուցէ դրամասեղանը չկարենայ դժուարութեանց դէմն առնուլ. այն ատեն վազող վազողի տոմսակաց վճարմունքն ընդունելու և դրամասեղանոյն մէջ իսկոյն պահեստի դրամը կը նուազի. որ նաև եթէ գործերն այնպէս տևեն, քանի մը օրուան մէջ բոլորովին կը սպառի և անկարելի կ'ըլլայ վճարելը:

Այսպիսի դիպուածի մէջ ոչ միայն դրամասեղանը ասանկ հարուածէ ազատելու համար՝ այլ հասարակութիւնը՝ որ մեծապէս կը փաստուի անով, տէրութիւնը զօրաւոր հնարքի մը կրնայ դիմել. տոմսակաց քռնի ընթացքը (le cours forcé) կը հրատարակէ, որով անկէ ետքը դրամասեղանն ստիպեալ չէ տոմսակները վճարելու, իսկ հասարակութիւնն ստիպեալ է իբրև մետաղ ստակ ամեն տեղ զանոնք ընդունելու, և տէրութիւնն ինքնին հասարակաց արկեղաց վճարմունքն անոնցմով կ'ընդունի: Այս վիճակը կը տևէ ինչուան որ հանդարտութիւնը տիրէ և վստահութիւնը վերահաստատուելով՝ դրամասեղանը տոմսակ գլուխ պէտք եղած վճարմունքը կու տայ, և ամեն բան իրեն սովորական վիճակին կը դառնայ:

— Ան ատեն, ըսաւ Լէոնարտոս, որովհետև Տէրութիւնը կրնայ երբեմն տոմսակները բռնի բանեցնել տալ իբրև մետաղեայ ստակ, կարելի չէ որ ինքնին տոմսակներ հանէ որ ստակի պէս շրջան ընեն ժողովրդեան մէջ և գործառնութիւնները դիւրացնեն, և երկրին դրամազուխը շատցնեն:

— Քու ուղածդ, Լէոնարտոս, քղաքադարմ ուղել ըսել է, որ ամենավտանգաւոր բան է: Արդարև մեծ տարբերութիւն կայ ընդ մէջ մետաղեայ կամ ոսկի և արծաթ դրամոյն և ընդ մէջ թղթեղ դրամոյն՝ զոր առաջնոյն տեղ կ'ուզենք փոխանակել: Մետաղեայ դրամը միայն փոխանակութեան միջնորդ չէ, այլ յինքեան իւր աժէքն ունեցող վաճառք մ'է, և անգին վաճառք, որով

հետև ենթակայ չէ այլ վաճառուց պէս ժամանակաւ իւր աժէքը կորսնցնելու . ընդհակառակն՝ դրամաթուղթը յինքեան ամենևին աժէք չունի . միայն գրաւական է վարկի, որ քանի վստահութիւն կայ՝ աժէքը կը պահէ :

— Այլ, վրայ բերաւ Լէոնարտոս, միթէ դրամասեղանոյ տոմսակը՝ զոր իբրև մետաղեայ դրամ ամենայն ոք կ'ընդունին, թղթադրամ ըսել չեն :

— Անանկ կ'երևայ, Լէոնարտոս, բայց ամենամեծ զանազանութիւն կայ ընդ մէջ դրամասեղանոյ տոմսակաց և թղթադրամոյ զոր կ'ուզես որ Տէրութիւնն հանէ : Դրամասեղանոյ տոմսակաց վրայ ամենքը կը վստահին և իբրև մետաղ ստակ կ'ընդունին, հատուցմունքն ապահով ըլլալով դրամասեղանոյն երաշխաւորութեամբը :

— Միթէ թղթադրամն աւելի երաշխաւորեալ չէ, երբ Տէրութիւնն ինքնին ըլլայ դուրս հանողը :

— Այս ալ վրիպանք է, Լէոնարտոս . դրամասեղանոյ տոմսակը երաշխաւորեալ են դրամասեղանոյն արկեղ մէջ ունեցած մետաղեայ դրամովը և ունեցած ամենայն աժէքովը . ասոր հակառակ դրամաթուղթը՝ թէպէտ և կ'երևայ թէ աւելի երաշխաւորութիւն ընծայէ՝ դուրս հանողը Տէրութիւնն ըլլալով՝ ամենևին երաշխաւորութիւն չունի . վասն զի իսկապէս Տէրութիւն ըսելը բառ մ'է, որ հասարակութիւն կամ բովանդակ ժողովուրդ կը նշանակէ : Տէրութեան երաշխաւորութիւնը սոսկ խաբէական է բանի մը վրայ չկայանալովը :

Արդարև թղթադրամը հնարք մ'է առ որ կը դիմեն Տէրութիւնը տագնապի ժամանակ, պակաս ստակին տեղը լեցընելու համար . այսպիսի առթի մէջ ծախքերնին ճարելու համար թղթադրամ ստակ կը կոխեն . բայց որովհետև այս դրամը՝ մետաղեայ դրամէն շատ տարբեր ըլլալով, առաջ քերելու հետևար բան մը չափեր ամենևին, այս վիճակիս մէջ գտնուող Տէրութիւնը շատ վտանգաւոր դահավիժի մը վրայ կը

գտնուին . անդադար կը շատցընեն թղթադրամը նոր տոմսակներ դուրս հանելով . այսպէս եղաւ Գաղղիոյ մէջ առաջին յեղափոխութեան ժամանակ, երբ քանի մը տարուան մէջ Տէրութիւնը 40 միլիար թղթադրամոյ տոմսակ հանեց, որ անհաւատալի կ'երևնայ . որով այնպէս վարկը կորսնցուց որ ինչ և իցէ գնով առնող չկար, և զոյգ մը կօշիկ առնելու համար տասը-քսան հազար ֆրանք նոյն դրամէն հարկ էր տալ :

— Այս բանս, ըսաւ Լէոնարտոս, եղած չափազանցութեան հետեանք է, որ երբեք ասանկ չէր ըլլար եթէ չափով թղթադրամ չինէին :

— Կը խաբուիս, Լէոնարտոս . մարդիկ՝ միշտ մարդիկ են . երբ բանով մը զեղծանելով առ ժամանակեայ շահ կ'ընեն, այն զեղծման բան մը դէմը չիկրնար առնուլ . արդ որովհետև շատ դիւրին է թղթադրամ չինելը այս պէտքերը լեցընելու համար, այս դիւրութեան մէջ վտանգ մ'ալ կայ յորմէ ազատում չիկայ : Այս բանս հնարք մ'է առ որ կը դիմեն այն երկիրներուն մէջ՝ որոնց ելումուտը գէշ վիճակի մէջ կ'ըլլայ և թղթադրամ հանելը այս ճախորդ վիճակին յայտնի նշանն է . այս բանս կը տեսնենք հիմա քանի մը տէրութեանց մէջ՝ որ թղթադրամ ունին և մեծ կորստեամբ չըջան կ'ընեն :

— Սակայն, ըսաւ դարձեալ Լէոնարտոս, երբ օրէնքը դրամասեղանոյ տոմսակաց բռնի ընթացք կու տայ՝ պահած են աժէքնին, ինչո՞ւ նոյնը պիտի չընէ նաև դրամաթղթոց :

— Նոյնպէս կ'ընէ, բայց մեծ տարբերութիւն կայ դրամասեղանոյ տոմսակաց և թղթադրամի մէջ : Դրամասեղանոյ տոմսակները յայտարար նըշան են այնպիսի աժէքի մը որ իրօք կայ եթէ արկեղ մէջ և եթէ դրամասեղանոյն հաշուէգրին մէջ . և օրինաց բռնի ընթացք հրատարակելը ուրիշ վախճան չունի՝ բայց եթէ ազատ ընել առ ժամանակ մը զդրամասեղանը իւր տոմսակները վճարելէն, որպէս զի կարենայ հաշուէգրին մէջ եղած աժէքն ի-

րական ընել. և որովհետև ամենքն առհասարակ այս վիճակի մէջ ըլլալը կ'ըմբռնեն և համոզեալ են որ այսօր կամ ուրիշ օր մը ամբողջապէս դրամասեղանոյ տոմսակները պիտի վճարուին, կ'ընդունին զանոնք ըստ իրենց աժէքին:

Բայց ոչ նոյնպէս է թղթադրամոյնը կատամար, որուն ներկայացուցիչ բան մը չիկայ Տէրութե արկեղաց մէջ և աժէք ունի քանի որ ստոյգ է թէ ուշ կամ շուտ դրամով պիտի վճարուի. բայց եթէ այս ապահովութիւնը պակսի՝ վստահութիւնը կը վերնայ և թղթադրամն իր ամեն աժէքը կը կորսնցընէ. կրնայ օրէնքն այն ատեն հրատարակել որ բռնի ընթացք ունենայ, և դրամ առնելիք ունեցողները ստիպեալ ըլլան այս թուղթն իր անուանական աժէքովը իբրեւ վճարումն ընդունիլ. բայց չիկրնար քաղաքացեաց ամենայն ձեռնարկութեանցը միջամուխ ըլլալ, և ստիպել որ գործերնին իր ուղածին պէս ընեն. զոր օրինակ չիկրնար հարկադրել խանութպան մը որ իր ապրանքը դրամաթղթով տայ՝ երբ վստահութիւն չունի, որ կամ աւելի մեծ գումար կ'ուզէ դրամաթղթով վախցած կորստեանը տեղ լեցընելու համար, կամ լաւագոյն կը համարի պահել իւր ապրանքը: Ամենայն խանութպանք նոյնպէս կ'ընեն, և բնաւ գնող չիգտնուելով՝ երբ դրամաթուղթ վճարել պէտք ըլլայ, թուղթն իր աժէքը կը կորսնցընէ, և թերեւս քիչ ատենէն որ և իցէ գնով ալ ուզող չըլլար:

Այսպէս կը հանդիպի ամեն անգամ որ օրէնքը իրաց բնական կարգը կ'ուզէ փոխել. ամենայն ջանիւքն հանդերձ չիկրնար բանի մը չունեցած աժէքը տալ: Հասարակաց կարծիքը քան զամենայն ինքնակամ զաշնադրութիւն զօրաւոր ըլլալով՝ կ'ընդունի միայն իրեն համար ինչ որ արդար է և ճշմարիտ:

ՌԱԲԷ

Կը շարունակուի:

ԴԱՒԻԹ ԼԻՎԻՆԿՍԴԸՆ

Լիվինկսդըն յամին 1815 Սկովտիոյ պզտի գեղի մը մէջ ծնաւ. բայց աղքատ ծնողաց որդի ըլլալով, իր օրական ապրուստը ճարելու համար բամբակի գործատուն մը մտաւ: Բայց որովհետև ուսման սաստիկ սէր ունէր, անոր համար ամառուան մէջ ըրած վաստակէն մաս մը մէկդի դնելով ձմեռները Կլասքոյ կ'երթար և հոն դպրոցի մը մէջ ուսում սորվելու կը ծախէր: Այս կերպով անցուց մինչև 25 տարուան հասակը, յորում հոգւոյն կարողութիւնքն զինքը մեծամեծ գործոց կը մղէին: Ուստի լաւ մը հմտանալով աշխարհագրական, առողաբաշխական և բնագիտական ծանօթութեամբ, Լոնտոնայի Միսսիոնարաց Ընկերութեան անդամ գրուեցաւ, որ յամին 1841 նախ Բարեյուսոյ Գլուխը ղրկեց զինքը. ուսկից առաջ տանելով իր ճամբորդութիւնը և քննութիւնները մինչև Ափրիկոյ խորերը հասաւ: 1849ին Նիամի լիճը գտաւ և յամին 1851 մինչև Զամպէզի մեծ գետին ափունքը գնաց: Այս տասնութէկ տարուան միջոց մեծ անուն հանեց Եւրոպիոյ մէջ. վասն զի մէկ կողմանէ տպագրութեամբ կը հրատարակուէին յԱնգղիա իր ճանապարհորդութեան վրայօք տուած տեղեկութիւններն, որոնք ետքը յամին 1853 ի մի հատոր հաւաքեալ տպուեցան:

Հարաւային Ափրիկոյ ամեն կողմը լաւ մը ճանապարհորդելէն ետքը, 1856ին Անգղիա դարձաւ, ուր մեծ ընդունելութիւն գտաւ իր հայրենակիցներէն: Բայց 1857 տարւոյն մարտին մէջ երկրորդ ճամբորդութեան մ'ալ ձեռք զարկաւ, նորէն դէպ Ափրիկէ: Զամպէզի գետին ընթացքը բռնած սկսաւ յառաջել, և այս երկրորդ ճամբորդութեւնը ըրած հետազոտութիւններն ալ նորէն տպագրութեամբ հրատարակեց: Յամին 1865 նորէն հայրենիք դառնալով,